

وظایف وزرای ششگانه و مجلس دربار در عهد ناصری

(۱۲۹۱ هجری قمری)

علی کریمیان

کشورهای اروپایی، او را به ادامه اصلاحاتی که قبل از سفر آغاز کرده بوده ترغیب کرد (۵). او در ۲۰ محرم ۱۲۷۵ ق. ضمن صدور دستخطی، تارضایتی خود را از مداخله مستقیم آقاخان (صدر اعظم) در امور مربوط به سازمانهای وزارتی و محدود کردن اختیارات وزیران، اظهار داشت و وی را بموجب فرمان ذیل از صدارت عزل کرد:

«جناب صدر اعظم! چون شما جمیع امورات دولتی را به عهده خود گرفتید و احدی را شریک و سهیم خود قرار نمی دادید معنوم شد قوه یک شخص شما از عهده جمیع خدمات ما بر نیامد و در این بین خطبها و خطاهایی اتفاق افتاد، کم کم امورات دولت معوق ماند و شما البته در دولتخواهی راضی نمی شوید که ما در این حالت مجبور باشیم و امورات را غیر منظم ملاحظه فرمائیم. لهذا امروز که روز بیستم محرم الحرام است شما را از منصب صدارت و نظام الملک و وزیر لشکر

ناصرالدین شاه پس از برکناری و قتل محمدتقی خان امیرکبیر (در ۱۷ ربیع الاول ۱۲۶۸ ه. ق.) به منظور جلوگیری از تمرکز قدرت در شخص صدر اعظم (میرزا آقاخان نوری) به تجربه و وظایف وی پرداخت. از جمله به نهانه مسائل و امور لشکری در گذشته نظیر لشکرکشی های خراسان و هرات، دوره امور جنگ را در سال ۱۲۱۷ بموجب فرمانی مستقل (۱) و مسئولیت آن را به عزیزخان مکرزی (سردار کل) سپرد (۲). و امور مربوط به وزارت خارجه و مالیه را نیز از وظایف صدارت، مجدداً منسوخ و سرپرستی و اداره آن را به افراد دیگری جز صدر اعظم واگذار کرد (۳). سپس در سال ۱۲۷۲ ق. امور فرهنگ (وزارت علوم) را نیز به عبدقاسم میرزا اعتضاد السلطنه سپرد (۴).

اما سفرهای ناصرالدین شاه به اروپا و مطالعه در وضع

را از مناصب خود معزول فرمودیم. در حانه خودت آسوده باشی در نهایت اطمینان و امنیت از جانب ما، بقااً بجز البقات در حق شماها ابدان کاری نخواهیم کرد. اتفاقاتی زبانی و اطمینان ما هم آنچه لازم بود و مکتون قلب ما به حاجب الدوله فرمودیم که به شما بگویند. سنه ۱۲۷۵هـ (۶) بعد از عزل آقاخان ریاست هیأت وزراء را به میرزا جعفرخان شیرالدوله واگذار کرد، که دستخط آن در تاریخ ۶ صفر

۱۲۷۴ق صادر شد (۷). سپس ناصرالدین شاه به سفیدار سارماهای سیاسی و اداری کشورهای اروپایی، امور عمومی جامعه را بین شش وزارتخانه به شرح ذیل تقسیم کرد. و بدین ترتیب تحول نویسی در ترکیب هیأت دولت بوجود آورد. شاه وزارت داخله را به میرزا محمدصادق قائم مقام (امین الدوله) - وزارت خارجه را به میرزا سعیدخان (مومن الملک) - وزارت جنگ را به محمدصادق قاجار (سپهسالار) - وزارت مالیه را به میرزا یوسف (مستوفی الممالک) - وزارت عدلیه را به عباسقلی خان جوانشیر (معمدالدوله) و وزارت وظایف و علوم را به میرزا فضل... (نصیرالملک) واگذار کرد. این وزیران در برابر صدراعظم مسئولی نداشتند و از شخص شاه دستور می گرفتند. غنماً مجلسی نیز به نام «مجلس دربار اعظم و یا دارالشورای کبرای دولتی» با عضویت صدراعظم و وزیران و شاهزادگان بزرگ و چند تن از رجال و اعیان تشکیل می گردید تا در باب اجرای

اموری که دستور آن را شخص شاه صادر می کرد مشورت کنند. معمولاً این مجلس فقط به امور و مسائلی موافقت می کرد که اراده شاه به آن تعلق گرفته بود. و شاه اعضای کلیه امور را خود به عهده گرفته و بدون امر قبلی او هیچ کاری قابل اجرا نبود (۹). به قول امین الدوله: «سابق بی حد خنوشان و ناقابلین وزراء، شاه را معزول کرد، که به استبداد کار می بست باطلی اگر امور مهمه به شورای

کبری حوالت می شد. سبب ابراع و طرز بیان میل خاطر شاه را معلوم می کرد و وزرای کارآگاه به آن صورت رای می دادند که میل شاه را دریافته بودند و اگر بعضی ایشان به دولتخواهی و مال اندوسی حری می گفت و قعی نمی یافت (۱۰).

اما تعداد وزارتخانه ها به مرور زمان و برحسب مقتضیات و احتیاجات کشور تغییر می یافت (۱۱)، بطوری که در سال ۱۲۸۳هـ و به

هفت وزارتخانه و در سال

۱۲۸۹ ق. به پیشنهاد

میرزا حسین خان

شیرالدوله (سپهسالار) به نه

وزارتخانه به شرح ذیل

رسید: وزارتخانه های

داخلیه، خارجه، جنگ،

عدلیه، علوم، فواید عامه،

تجارت، زراعت و دربار و

علاوه بر آن بر اختیارات

صدراعظم افزوده شد و به

وزیران نیز اختیارات

بیشتری اعطاء گردید.

سپس ناصرالدین شاه بار

دیگر وظایف و تکالیف

وزارتخانه ها را در یکدیگر

ادغام کرد و در سال ۱۲۹۱هـ ق.

تعداد وزارتخانه ها را به

شش وزارتخانه کاهش داد و

روانش دستخط شاه درباره

وزارتخانه به شرح ذیل

سفور گردید: از عصری

دولت و اعضای مملکت

شش نفر بودسای ادارات

سهمة دولتی را که جناب

مستوفی الممالک و جناب

مسیرالدوله و نواب اعضاء

تسلطه وزیر علوم و نواب

مسار الدوله وزیر عدلیه و

جناب ملاء الدوله وزیر جنگ

و جناب عسکرمملک بیخانن

و حازن مهر مبارک است

انتخاب فرموده وزرای مختار دربار اعظم لقب دادیم و کنایات

امور مملکت را که مسرداً به عهده هر یک از آنهاست مستقلاً به دمه

این محسن و محسب گذاشتیم. به این معنی که هیئت مجتصم مزبوره

که وزارت مختار دربار عظمه رسده شده است از این تاریخ که شهر

ربیع الاول، ایت ثین سنه هزار و دویست و بود و یک، هجری است از

حرف و کل امور مملکت ایران مسئولیت تکالیف آن مجتم و محسن

میرزا یوسف خان مستوفی الممالک

را که تطبیق جمع و خرج و انتظام قشون و رفع هر گونه اختلال داخله و تعدی حکام ولایات و مباشرین دیوانی، و ممول و وجوه حواله و انتقال بروات اجرای بعضی مقاصد عالیه محابونی است. جداگانه در ضمن اوراقی چند به دستخط خود مرفوم و مقرر داشته‌ایم که من بعد فقط مهر این مجلس که به لفظ صحیح موزونی دربار اعظم است، برای انصاف و نفاذ احکام کافی خواهد بود و در حواله بروات مهر دیگر که مشعر به ادای وجه نقد و صبح شده است در محل حواله زده می‌شود. تغییر و تبدیل متصدیان امور را با دلایل عیب و رجحان مختار هستند و به اختیارات

واقیه خود که بلااستثنا در امور دولت دارند در هیچ مورد و مقام وسیله عذری نخواهد داشت. این اعضای شش گانه کسب واحد هیئت متحده دارند و در رای و رویت آنها ذره‌ای اختلاف نخواهد بود. وزارت مختار دربار معنی یک قدرت و یک اثر قوی ظاهر خواهد نمود که هیچکس تعدد وزرا را به تصور نیاورده که صورت متحده و منفرده بینند و این وزراء که به این مقام اختصاص یافته‌اند به مواجذت و معاضدت و اتفاق بایکدیگر قدرتی را که به آنها افاضه فرموده‌ایم حفظ کنند و اشکالات اموز را به این وسیله تسهیل نمایند. رئیس مسائل و امور مهمه را به معارضه کنند سایر کارها را که قطع و فسخ می‌کنند بآلای اقتضا به طور روزنامه معروض خواهند داشت. رجوع ولایات کلیه به این مجلس خواهد بود و جواب از مجلس صادر می‌شود. سایر وزرای دربار که به لفظ مختار اختصاص

ندارند، اعضای مجلس عمومی خواهند بود. خلاصه این حکم این است که از این تاریخ به بعد کل امور دولت لایعین و بینها نفس واحده هستند و از جانب ما کمال تقویت در انتظام عمل میانه عمل خواهد آمد و آنچه در امور دولت صلاح بدانند فوراً مجری می‌داریم و

احکامی که در توفی مملکت از طرف ما می‌شود فوراً باید مجری دارند و از این تاریخ به بعد مسئولیت کل امور دولت به عهده وزرای سته مختار است. شهر ربیع الاول است نیل ۱۲۹۱ ق. ه. (۱۳) که رسم تنظیم و اجرای دستخط به عهده اعتضاد السلطنه محول گردید. سپس برای اجرای دستور شاه کتابچه‌ای در دربار اعظم تدوین و بموقع اجرا گذاشته شد (۱۳)، در این مورد ناصرالدین شاه به اعضا السلطنه می‌نویسد: «از امروز به بعد شما محصل اجرای تمام فقرات و قانون آن کتابچه هستید که در ولایات معین فقرات کتابچه

قانون حسنه را مجری نمائید و گذارید اجتناب تحلف نمائید. هر گاه از شما و اهل مجلس و مامورین ولایات همشایر و هر شود، مواخذه سخت خواهد شد» (۱۴). در این کتابچه ضمن توضیح آیین محاسن دربار اعظم، تکلیف هر یک از وزرای ششگانه به شرح ذیل مفسور گردید:

[مسوده کتابچه]

بسمه تبارک و تعالی سواد کتابچه خطوط افتاب شعاع مبارک، که در ضمن اوراق متعدده در وضع مجلس دربار اعظم و انتخاب وزرای سته (۱۵) مختار سم، برقیب یافته ۱۲ شهر ربیع الاول است نیل ۱۲۹۱ ق. ه. تکلیف وزرای پنجگانه که بعد به ششگانه مقرر رفت:

اولاً- از این تاریخ به بعد مسوولیت امور مملکت ایران با این وزارت است در هر جای مملکت و هر نقطه از سرحدات و غیره خدای نکرده عیبی به هم برسد حصرات و رراسیون هستند، و برعهده آنهاست از مالیات و فنون و نظم سرحدات و غیره و غیره و رفقا، با دول، خارجه و حفظ حقوق دولت و عهدنامهجات.

ثانیاً- وزرای مزبور باید منعقد و استقبال شوند که سالی دو سیست هزار تومان نقد به خزانه اندرود. بعد از وضع جمع و خرج مملکت

ایران برسانند که خزانه انشاء... معمور شود.

ثالثاً وزراء متعهد می شوند که نگذارند حکام ولایات تعدی به رعایا (۱۶) و زیردستان بکنند و بر عهده آنهاست که جمع و خرج منکحت را وفق بدهند و بر عهده آنهاست که به کلی به رعایای ایران نهمانند که در سال بقدر مقدور مالیات به دیوان بدهند و حکام و عمال را منع شدید از گرفتن دیناری زیاده بر آن بنمایند.
رابعاً به عهده وزارت است که قشون و سپاه دولت را منظم کنند و حقوق آنها را به وقت و موقع پرسانند.

دیگر به عهده وزارت است که برات دیوان را نگذارند بی اعتبار بشود و مثل سابق تومانی دو هزار بلکه کمتر برات فروش نشود. برات دولت باید طلا و تفره باشد.

دیگر به عهده وزارت است که حکام جاهل و بی معنی نگذارند در ولایات بمانند هر وقت بفرستند حکامی متعدی است تا می توانند رفع بندی او را بکنند، اگر نشد و چاره ندارد عزل کنند و به هر کس حکومت و منصب و درجه می دهند، در ابتدا باید ملاحظه قابلیت و استعداد او را کرده منصب و مأموریت بدهند. علی اللهی و فهمیده به شخصی حکومت و کار ندهند که با نلاحره به زودی او را یا عزل کنند یا برشتهائی رو دهد، باعث سستی حکم دولت شود. حتی ملاحظه خوس و بدی حکام بهیمان و لار او اختلال.

سوا جیلای مکرری (۱۷) را هم بکنند. نظم و آبادی از ملاحظه و نظم جزئیات است.

باید جواسیس مخفی به خرج دولت به ولایات نفرستند که ارباب همه جا را ماه به ماه برای وزراء بنویسند بفرستند. که می خیری

بد چیزی است. از سرحدات و غیره و حتی اخبار دول خارجه و عراق و عرب را مخصوصاً از حالت عثمانی و غیره.

- وضع صدور احکام و ملاحظه نوشتجات حکام و ولایات و جواب آن، آنچه نوشتجات از ولایات می رسد باید به عنوان وزرای مختار دربار اعظم نوشته شود. نوشتجات را خوانده و جواب آنها را بنویسند. جایارهای غره و بانزدهم (۱۸) بدون معطلی در هر ماه عازم شود و مهری کنده شود.
اصحیح وزرای مختار دربار اعظم

در پست رقعہ جات مهر شود و هر پنج وزیر به خط خود باید زیر مهر را قوی بگذارند و بنویسند: ملاحظه شد.

- دفتر ثبت و اداره متیان رسایی اگر همین طور که هست با امیر الملک باید باشد یا خیال دیگری می کند برای سهیل این امر هر خیالی دارند به عرض برسانند.

- امین الملک جوان معصومی است و خوب تربیت شده است حیث است بی کار بماند و حالا هم در این کار فهمیده وزیر جاو (۱۹) است و اطلاع کامل پیدا کرده است همان را در این کار نگاهدارند به نظر خوب می آید.

وضع وصول تنخواه خزانه و حواله جات و رساندن حقوق مردم و ماهیانه ها و فرامین و غیره. آنچه برات و فرمان است باید او را فهرست شود، پست فهرست همان مهر دربار اعظم که

ملاحظه شد را بنویسند به نظر برسد، مامی موسم صحیح است به مهر برسد مهر کنند. پست فرامین بر روات همین مهر صحیح دربار اعظم و ملاحظه شد به خط و زوای مختار باید باشد. تا او باشد به مهر مانسباید برسد. مهر باید برسد عهد الملک باشد.

میرزا سعیدخان موتمن الملک وزیر امور خارجه

- تقسیم تنخواہ بروات کہ جمع می شود مثل سابق حکیم الممالک میرزا محمد حسین خزانہ، معیر الممالک هر سه حاضر شوند، تنخواهی که جمع شده است بنویسند از روی تنخواہ حوالہ شود. باید تا وقتی کہ تنخواہ در مقابل نباشد یک برات حوالہ نشود و اگر به عذر حوالہ تنخواہ به برات دار نرسد باعث بی اعتباری دولت است. باید همین کہ حوالہ شد فوراً به خزانہ برده پول بگیرند. به اندازه برسد و حصہ هر یک تنخواہ معین یک کنند و حوالہ کنند. صورت تقسیم تنخواہ را در نیم ورق نوشته به نظر برسانند. من می نویسم صحیح است. آن وقت بروات را به دست صاحبشان بدهند.

- طرز حوالہ کہ چه قسم باید حوالہ شود و کی حوالہ کند وزراء به عرض برسانند.

- قانون دولت بر این است کہ این پنج نفر وزیر به معین طورها همیشه متصدی امور دولت باشند و اگر نفری از آنها جایی مامور شود و نباشد فوراً یک نفر دیگر به جای او برقرار باشد کہ عدد از پنج کمتر و زیادتر نشود و قانون آن لاسست کہ هیچ یک از این وزراء به تنهایی و شخصاً هیچ حکمی مواشید نکنند و حکمشان و سندشان معتبر و مجری است. مگر این کہ همه پنج نفر متفقاً حکمی را امضا دارند، مگر در کارهای مختص خودشان با حکام به حکام برای جواب عرض عارض و حوائج مردم و غیره و غیره آنچه صادر می شود باید به همین نحو باشد.

مهر صحیح وزرای مختار دربار اعظم و صحنه و قول پنج نفر را داشته باشد.

- این وزراء باید منقلب به وزرای مختار باشند. سایر وزرای دربار اعظم و وزیران درباری غیر مجاز هستند، از قانون دولت محسوب می شود.

- برای حکومت خراسان هیچ کس بهتر از شهاب الملک نیست کمال تعهد را به کار او بکنند، حکام خراسان و بخورها از او ناراضی نیستند، اما قشون و رعیت خرد کمال میل را به او دارند.

- آنچه فرمایش از مادر انتظام کارها بشود باید وزراء فوراً اورا مجری دارند اگر آن حکم عیبی داشته باشد، بدون خجالت عرض کنند کہ نمی شود کہ همان عیب را دارد ماقبول می کنیم بدون آکراه.

- واسطه عرایض وزرای مختار و گرفتن جواب عرایض امین السلطنہ باشد.

- وزراء به هیچ وجه مداخله به امور خلوت و غیره کہ راجع به دولت ندارد نکنند.

- ماهی هزار تومان نقد به آجودان مخصوص برای صرف جیب و مخارج خورده از خزانہ بدهند. از غره ربیع الاول آیت نیل.

- سالی دو بیست هزار تومان از مالیات به اسم خزانہ اندرون معین کنید کہ به خزانہ برده شود و این پول را بالعره موضوع

از جمع و خرج بدانند، و محلش را از گمرک قرار بدهند.

- وزرای مختار چه تابستان چه زمستان در بیلاق و قشلاق باید همه روزه بلکه شبها هم با هم باشند و با هم بنشینند و با هم کار کنند، این کار بسیار صدمه بزرگی است ما با همه جا در تقویت شما ایستاده ایم و انشاء... کوناهمی نخواهم کرد. وزرای سابق یا کارگزاران سابق کہ ملاحظه می کنند تغییر و تبدیلی می کردند و هر چند سال امور دولت طور دیگری شد، همه از بیگفایتی و تقصیر خودشان بود، والا حالا همه انشاء... با هم متفق باشید و فرمایش را مجری بکنند و غم دولت بخورید، با فی الحقیقه کار بکنید و نظم بدهید. والله بالله تازنده هستید به همین عزت و اعتبار باقی خواهید بود، والا باز به غرض مرض و غیره حرکت بکنید باعث زحمت من مجدداً و خجالت همه خواهد شد.

- وزرای مختار مسلط و مقدر هستند بر هر چه مصلحت دولت را بدانند حکم بکنند مجری شود. و هیچ حکمی از آنها باید غیر مجری نماند.

- اجرای احکام را به عهده علاءالدوله بگذارند با وصول تنخواہ و مالیات و هر مصلحتی بیند ماقبول داریم.

- و آنچه فرمایش و مصلحت به نظر ما برسد اول به وزراء اظهار می کنیم با دلایل، اگر عیبی دارد، آنها هم با دلایل باید رد نمایند، یا عیبی ندارد مجری شود.

- وزراء مجبور نیستند کہ غیر معنی مضر دولت را اگر من بگیریم حکماً قبول بکنند.

- در ساختن راه ها باید اهتمام شود و کشیدن تلگرافها به همه شهرها. این دو فقره از مخارج واجب واجب دولت است بخصوص تلگراف را به شهید مقدس برسانند. انشاء... تعالی.

- پیشکش و تعارف رشوه را از میان قشون و حکام و غیره بردارید نامی توانید در این فقره سعی باشید البته البته.

- نوشته بودم ماهی هزار تومان برای صرف جیب بدهند، چون بسیار کم است. الا ماهی دو هزار تومان باید بدهند. در این غره ماه که عکاسباشی صرف جیب به او داده شده است، هفتاد هزار تومان جمع او شده است کہ به مخارج رسانده است، و همه از وجوه متفرقه جمع او شده است کہ هیچ دخلی به مالیات ندارد. چون حالا اختیار وجوه متفرقه را هم به وزراء می دهم و خود نمی خواهم، به خرج دولت باید بدهند، لهذا ماهی دو هزار تومان لازم است به صرف جیب برسد.

- وزراء در عزل و نصب حکام و غیره با عمر کاری نازہ بخوانند بکنند باید ابتداء دلایل حسن و قبح و وجوب آن کار را به عرض برسانند. بعد از این کہ فهمیدم صحیح است و صحنه گذاشتم مجری و معمول شود.

- نوشته بودیم وزراء پنج نفر باشند باید شش نفر باشند یکی از آنها کہ اضافه می شود (عمادالدوله است).

- نوشته بودیم وزراء پنج نفر باشند باید شش نفر باشند یکی از آنها کہ اضافه می شود (عمادالدوله است).

- نوشته بودیم وزراء پنج نفر باشند باید شش نفر باشند یکی از آنها کہ اضافه می شود (عمادالدوله است).

- نوشته بودیم وزراء پنج نفر باشند باید شش نفر باشند یکی از آنها کہ اضافه می شود (عمادالدوله است).

پانویسها:

- ۱- شجعی، زهرا، وزارت و وزیران در ایران نوزاد و تطور آن در ایران، با مقدمه شاپور راسخ (تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۵۶)، ص ۹۳
- ۲- مستوفی، عبدالله، شرح زندگانی من با تاریخ اجتماعی و اداری دوره قاجاریه، ج ۱ (تهران: انتشارات زوار، ۱۳۷۱)، چاپ سوم، ص ۸۷
- ۳- شجعی، زهرا، همان، ص ۹۳
- ۴- ناصرالدین شاه میرزا سیدحاجان را به مومن الملک ملقب و به وزارت خارجه منصوب کرد و کارهای وزارت مالیه را به میرزا نصرالله و مستوفیان واگذار کرد. مستوفی، عبدالله، همان، ص ۸۷
- ۵- عباد... پوره عباد... وزیر ای معارف ایران، ای جله نشر ناشر، ۱۳۶۹، ص ۲۵
- ۶- دورهام، غلامرضا، تاریخ سیاسی و سازمان های اجتماعی ایران در عصر قاجار، تهران: انتشارات معین، ۱۳۶۹، ص ۹۱
- ۷- در هلا معتمد، محمود، سیهالار اعظم (تهران: شرکت سبی علی اتر علی و شرکا، ۱۳۲۶)، ص ۸۵
- ۸- اعتمادالسلطنه، محمدحسن خان، مرآة البلدان، ماتصحیات و حواشی و فهراس، به کوشش عبدالحمید نوایی و میرهاشم محدث، ج ۲ و ۳ (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۷)، ص ۱۳۲
- ۹- چهل سال تاریخ ایران در دوره پادشاهی ناصرالدین شاه، به کوشش امیر افشار (تهران: انتشارات اساطیر، ۱۳۶۸)، ج ۳، تعلیقات حسین محبوبی اودکالی بر المآثر و الآثار، ص ۱۱۲، ۱۱۳
- ۱۰- شجعی، زهرا، همان، ص ۹۴
- ۱۱- مستوفی، عبدالله، همان، ص ۸۸
- ۱۲- امین الدوله، میرزا علی خان، خاطرات سیاسی امین الدوله، به کوشش حافظ فرمانفرمانان، زیر نظر ایرج افشار (تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۰)، ص ۴۰
- ۱۳- امین الدوله، علی اصغر، ایران در ۱۱۵ سلطنت قاجار (تهران: کتابخانه ابن سینا، ۱۳۶۲)، ص ۴۰
- ۱۴- اعتمادالسلطنه، محمدحسن خان، همان، صص ۱۷۶۹، ۱۷۵۰
- ۱۵- سازمان اسناد ملی ایران، سند شماره ۰۰۰۰۱-۲۹۵۰، محل نگهداری ۱۰۱ الف الف و ا
- ۱۶- اعتمادالسلطنه، محمدحسن خان، همان، ص ۱۷۵۰
- ۱۷- وزارت ست، وزارت ششگانه.
- ۱۸- اصل، رعایا.
- ۱۹- نام سابق شهرستان مهاباد.
- ۲۰- اصل، پانزده.
- ۲۱- زیر چاقی: کمان کم زور را گویند: کنایه از کسی است که هر طور او را خواهند و هر چه به او بگویند یا بفرمایند فرمانبردار باشد. دهخدا، علی اکبر. لغت نامه دهخدا، جلد هشتم، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ اول از دوره جدید، ۱۳۷۳، ص ۱۱۵۲۳

- وزیر باید قراری بگذارند که در ایام ناخوشی خودشان یا ایام غیبت مطولی به ضرورت اگر رو دهد چه نحو باید شراکت خودشان را در امور به ظهور برسانند.

- وزیر باید کارهای مختص خود را هر یک علی حده مختار باشد که به عرض برسانند در ماهانه بدهند المزيد که فهمیده شود.

- لکن کلیه امور دولت را باید متفقاً به عرض برسانند و جواب القلیل کنند و در کارهای مختص وزراء هم هر کدام اعمیتی داشته باشد، او را هم بالاتفاق باید به عرض برسانند و جواب بگیرند کارهای عمده بزرگ را نباید تنها و پنهانی به عرض برسانند.

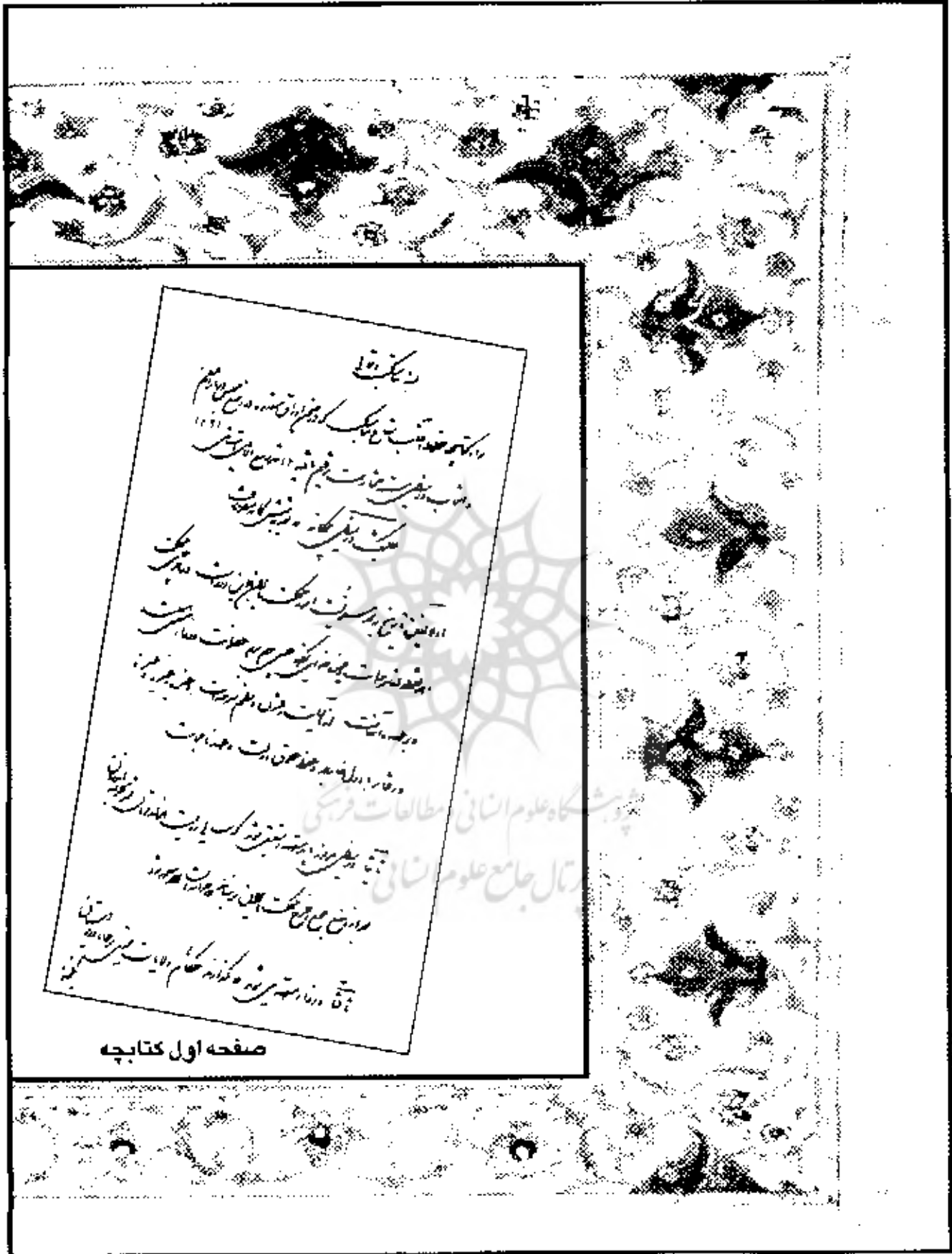
- وزراء هر روز سه ساعت علی الاطلاق مشغول امور متعلقه به دولت باشند بالاتفاق بعد از آن می توانند در وزارتخانه های خودشان به امور مختصه خود رسیدگی کنند. یعنی به امور مختصه دولتی در امور مختصه سپرده به خودشان هم هر امری اعمیتی پیدا کند باید باز به شور همدیگر بالاتفاق آن کار را فیصل بدهند. مثلاً، در کار وزارت خارجه امر مهمی به هم برسد، باید هر شش نفر وزیر به مشورت و صوابدید یکدیگر آن کار را به اتمام برسانند و قرار بدهند و همچنین در امور قشون و مالیات و غیره اجرای منظمات حسنه جدیده بر ذمه وزراء است که تماماً مجری دارند.

- قرار حواله بروات به خزانه

یک مهر دیگر کوچکی بکنند که آن هم در پیش مهرهای ما نزد عضدالملک باشد، هر براتی که باید حواله شود آن جایی را که صدراعظم مابه خط خود حواله خزانه می کردند به اجازه و صلاحدید وزراء در حواله همان مهر را در آن مکان حواله بزنند. همین که خزانه دار آن مهر را در برات دید، فوراً باید متخواه شود به صاحب برات بدهد.

- شکل و عبارت مهر این باشد:

صحيح وزرای مختار
دربار اعظم
خزانه دار برساند

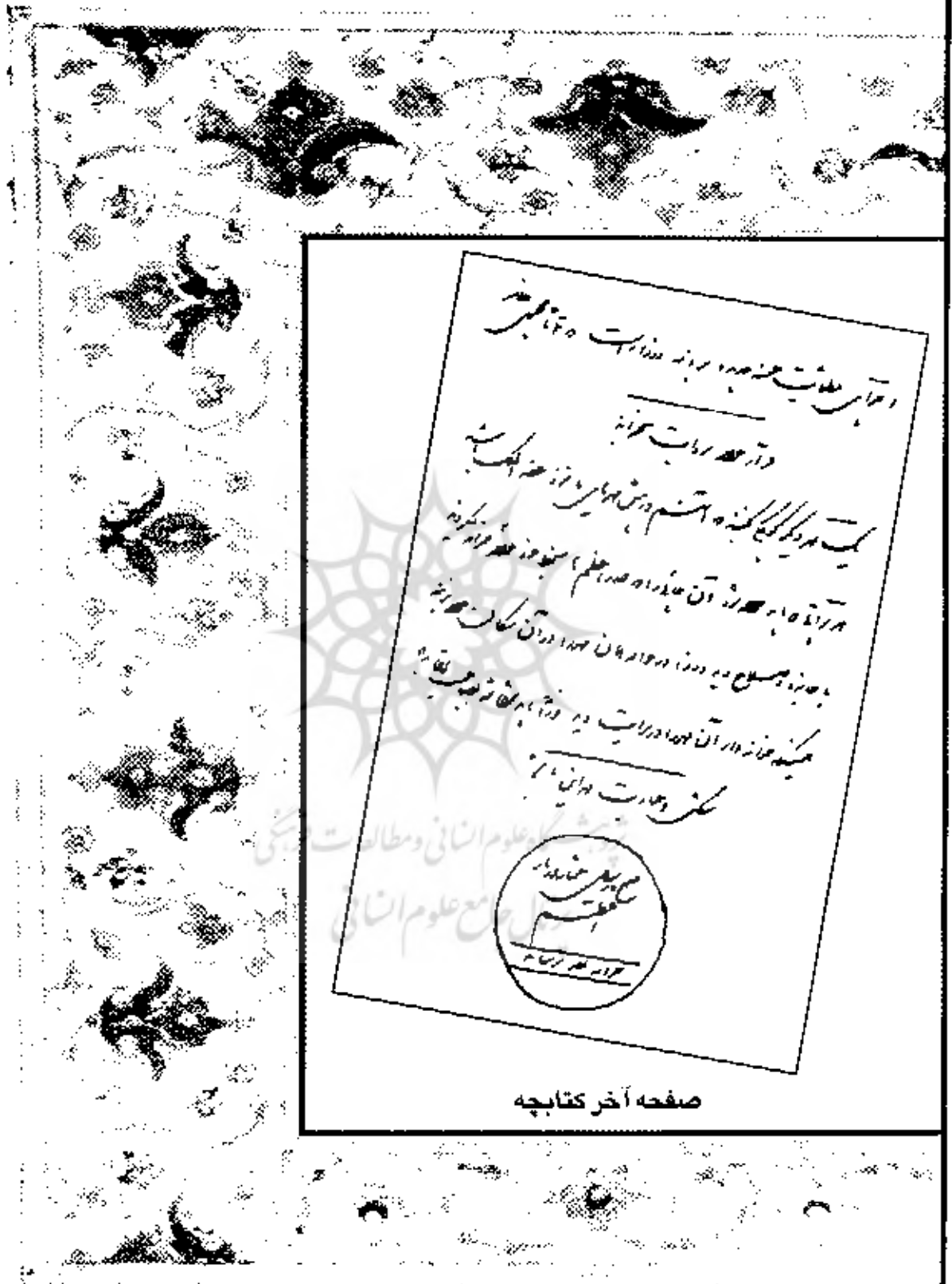
زینکبوت

و ای که خودت نیستی یک که در قلم آن نهی در هیچ کس
و آنست بیخبرست تو را نیست فیم نهی و آنست در قلم
کست بیخبر که به پیش از اینست

و ای که تو ای که در کسوت از کس که بجز این است
و ای که در کسوت از کس که بجز این است
و ای که در کسوت از کس که بجز این است

و ای که در کسوت از کس که بجز این است
و ای که در کسوت از کس که بجز این است
و ای که در کسوت از کس که بجز این است

صفحه اول کتابچه

احوال طباطبائی حضرت مولانا محمد علی صاحب دکنی
 در آفاق روایت خوانند
 یک مرد را که گویند که آتش در پیش او میسوزد و از آن آتش
 بر آفتاب و ماه میتابد آن مرد را در عالم سبزه نورانی
 با جود و وسعت دید و در آن عالم همه در آن عالم
 میگردند و در آن عالم در روایت دید و در آن عالم
 سخن و حدیث در آن عالم

معین محمدی
 مع علوم انسانی
 گروه معارف

صفحه آخر کتابچه